

GENUL DE BAGATELĂ ȘI REALIZAREA LUI ÎN CREAȚIA COMPOZITORULUI NICOLAE CIOLAC

THE BAGATELLE GENRE AND ITS REALIZATION IN THE CREATION OF COMPOSER NICOLAE CIOLAC

ADELA ANDRONOVICI-RUSU,

lector superior,

Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

În articolul de față este efectuată o incursiune în istoria genului de bagatelă. Concepută inițial ca o piesă de o importanță minoră, cu un aspect instrumental tehnic moderat, aparținând pieselor „ușoare” ca interpretare, bagatela pe parcursul evoluției sale obține un statut de gen muzical aforistic, în care un conținut ideatic profund, esențial este redat în formă scurtă, laconică, concentrată. În continuare se analizează cinci Bagatele pentru pian din creația compozitorului Nicolae Ciolac. Autoarea abordează problemele tematismului și arhitectonicii opusului, precum și unele particularități specifice de interpretare. În concluzie se afirmă că bagatele analizate reprezintă un grup inedit de piese pentru componistica moldovenească, având la bază o logică caracteristică pentru genul miniatural.

Cuvinte-cheie: *culegere de piese pentru pian, Nicolae Ciolac, bagatele pentru pian, gen muzical, miniatură, stil compo-nistic, formă, limbaj muzical, repertoriu didactic pentru pian*

In the present paper there is an excursion into the history of the bagatelle genre. Initially conceived as a piece of minor importance, with a moderate instrumental-technical aspect that belongs to „easy” pieces for interpretation, the bagatelle during its evolution, obtained a status of an aphoristic musical genre in which a profound ideative content is essentially conveyed in a laconic, concentrated form. Further are analyzed five Bagatelles for piano written by composer Nicolae Ciolac. The author considers the thematic and architectural problems of the opus, as well as some specific interpretative peculiarities. In conclusion it is affirmed that the analyzed bagatelles represent a group of pieces novel for Moldovan composition that has at its base a logic characteristic of the miniature genre.

Keywords: *a collection of pieces for piano, Nicolae Ciolac, bagatelles for piano, musical genre, miniature, composition style, form, musical language, didactic repertoire for piano*

Genul muzical de bagatelă se referă la miniatura instrumentală, fiind preponderent destinată pianului. Își trage originea din muzica claveciniștilor francezi ai sec XVIII. De altfel, cuvântul “bagatelle” provine din franceză, sugerând un lucru ne semnificativ, puțin valoros. D. Bughici apreciază bagatela ca „piesă mică instrumentală, ușoară și variată ca expresie și formă cu un pronunțat caracter, didactic instrumental sau de divertisment” [1, p.28]. Concepută inițial ca o piesă de o importanță minoră, cu un aspect instrumental tehnic moderat, aparținând pieselor “ușoare” ca interpretare, bagatela pe parcursul evoluției sale obține un statut de gen muzical aforistic, în care un conținut ideatic profund, esențial este redat în formă scurtă, laconică, concentrată.

Printre primele bagatele cunoscute în istoria muzicii se număra o piesă ce figurează în creația pentru harpsichord a lui F. Couperin, un rondo scris în anul 1717 și intitulat *Les bagatelles*. Denumirea de bagatelă a fost utilizată mai târziu de editorul francez Borvin pentru o culegere de piese de dans în anul 1753, iar în anul 1797 editura Breitkopf & Hartel a publicat o serie de piese numite *Musicalische Bagatellen* (*Bagatele muzicale*).

Cu o deosebită pregnanță genul de bagatelă muzicală apare în creația lui Beethoven, compozitor ce a compus câteva serii de piese intitulate cu acest cuvânt, încă rar întâlnit în componistica europeană la începutul secolului XIX. Beethoven a scris cicluri de bagatele – piese miniaturale pentru pian – în diferite perioade ale vieții, începând cu op.33 și revenind asupra genului în op.119 și op.126. Se știe că Beethoven a mai compus și alte lucrări subintitulate bagatele și publicate post mortem, printre ele se număra și celebra piesă *Fur Elise*.

Putem afirma că datorită lui Beethoven s-a consolidat fenomenul de bagatelă ca gen muzical, ce s-a impus ca o piesă instrumentală miniaturală alături de alte genuri miniaturale romantice. În

literatura de specialitate s-a menționat că bagatele lui Beethoven au inspirat mai mulți compozitori romantici să abordeze compoziția miniaturală, dar extrem de concentrată în conținutul de idei, aforistică prin utilizarea mijloacelor de expresie, cum are loc în *Momentele muzicale* ale lui F.Schubert, în *Cântecele fără cuvinte* ale lui F.Mendelssohn-Bartholdy, mai târziu în *Piesele lirice* ale lui E.Grieg. Descriind bagatele lui Beethoven, muzicologul Valentina Sandu-Dediu afirma: „Cele trei cicluri de Bagatele beethoveniene, la care se adaugă izolată și celebra *Fur Elise* sunt la fel de pline de idei muzicale ca și alte creații de dimensiuni mari, și își vor dovedi semnificația mai cu seamă în epoca romantică, unde locul miniaturii pianistice este unul central în repertoriu” [2, p.87].

În epoca romantismului bagatela cunoaște o utilizare frecventă în creația compozitorilor din diferite țări, depășind cadrul de piesă pentru pian și intrând în spectrul de creații dedicate formulelor instrumentale pentru ansamblu și chiar orchestră. Amintim aici ciclul de Bagatele pentru vioară și pian op.13 de Franz Schubert, ciclul de piese pentru două viori, violoncel și fisharmonium de A.Dvořák, ciclul de 8 bagatele și improptu-uri compuse de B.Smetana în anul 1844, Șase bagatele op. 97 de J.Sibelius. Compozitorul francez Anton Diabelli a scris la rândul sau câteva bagatele în formă de miniaturi scurte și ușoare. Amintim, la fel, Șase bagatele op. 3 de C. Saint-Saëns, scrise în anul 1856, Bagatele pentru pian op. 53 ale compozitorului rus A.K Liadov.

În secolul XX genul muzical de bagatelă continua să atragă atenția compozitorilor, dominând ca piesă dedicată pianului solo. Astfel, 10 bagatele pentru pian solo op. 5 au fost scrise între anii 1912-1918 de compozitorul american de origine rusă Alexandr Cerepnin. Compozitorul maghiar Bela Bartok a compus 14 bagatele op.6 pentru pian solo în prima decadă a sec.XX.

Suite de bagatele au început să fie create și pentru formule instrumentale. Anton Webern a scris 6 bagatele pentru cvartetul de corzi op.9, compozitorul englez Gerald Raphael Finzi a compus 5 bagatele pentru clarinet și pian. Compozitorul maghiar Gyorgy Ligeti a scris între anii 1951-1953 12 bagatele pentru pian solo, șase dintre care au fost transcrise apoi pentru cvintetul de suflători (flaut, oboi, clarinet, corn și fagot). În a doua jumătate a sec.XX tot mai mulți autori se adresează acestui gen miniatural. Aducem aici câteva dintre numele celebre, precum cel al compozitorului englez William Walton, autor a 5 bagatele pentru chitară solo, compuse în anul 1974. Compozitorul rus Edison Denisov a creat în anul 1960 Șapte bagatele pentru pian solo dedicate pianistului Mihail Voskresenski. Menționăm de asemenea bagatele din creația compozitorului ucrainean contemporan Valentin Silvestrov, autor a 13 bagatele pentru pian, semnate în anul 2005. În viziunea lui V.Silvestrov bagatela este genul potrivit pentru o exprimare spontană, improvizatorică.

Bagatela s-a remarcat în muzica autorilor din România. „Din creația compozitorilor români cităm: *Bagatela* de Ioan Scărlătescu (1916) și *Șapte bagatele pentru pian* de Adalbert Winkler (1957)” [1, p.29]. Printre compozitorii moldoveni ce au abordat în ultimii ani genul de bagatelă se numără Nicolae Ciolac, ce s-a impus în viața muzicală a Republicii Moldova în primul rând ca autor de coruri religioase și laice, ca reputat profesor, conducător artistic și dirijor de cor. În anul 2009 a fost editată culegerea sa de piese pentru pian solo (editura *Pontos*, Chișinău). Cinci bagatele sunt cuprinse în această culegere alături de alte piese miniaturale, adunate în cicluri, precum *Șase preludii-remiscentțe*, trei *Tablouri muzicale* și câteva piese singulare – *Romanță*, *Noveletta*, *Elegia sufletului*, *Valsul speranței*, *Музыкальное приношение*, dedicată profesorului Alexandr Sokovnin, precum și *Посвящение*, consacrată memoriei profesorului G.Strezev.

Doar o simplă trecere în revistă a creației instrumentale a lui Nicolae Ciolac denotă înclinarea autorului spre genurile miniaturale afirmate în componistica romantică și reprezentate inclusiv în creațiile pentru pian și alte instrumente, rămase nepublicate până în prezent, precum *Elegia* pentru pian solo (2004), două *Romanțe* pentru violoncel și pian (2003, 2005), *Melodia* pentru vioară și pian (2012), *Dans* pentru vioară și pian (2012), *Dedicație* pentru orgă (1995), *Preludiu* pentru orgă (2011)¹.

Cele *Cinci bagatele* reprezintă un ciclu de piese scurte ca dimensiune, unite prin titulatura comună, dar și orientarea spre un nivel pianistic interpretativ de evoluție medie. În toate piesele prevalează

¹ Majoritatea dintre aceste lucrări instrumentale au fost interpretate în cadrul Festivalului internațional *Zilele Muzicii Noi* de la Chișinău.

tempourile moderate: *Allegretto*, *Con moto*, *Andantino*, *Grazioso* și doar în ultima bagatelă autorul specifică caracterul *Agitato*.

Bagatela nr.1 este alcătuită din două părți bine delimitate în primul rând tonal. Prima secțiune este scrisă într-un aparent Mi-bemol lidic, autorul evitând trecerea semnelor de alterație la armură, creând o anumită ambiguitate în determinarea tonalității. Cert este că prima secțiune poartă o încărcătură cromatică evoluată, mișcarea alternativă pe intervale disonante de cvartă mărită, septimă, secundă, pe segmente de gamă cromatică, fiind instituită într-o structură tripartită. *Bagatela* începe cu 10 măsuri în care basul ostinato se conturează pe treptele unei figuri din patru optimi în salturi de cvartă mărită ascendentă, urmată de septima descendentă și completată de o sextă ascendentă. Cântată cu un staccato scurt, ușor, această figură se va executa de mâna stângă „în poziție”, fiind repartizată între degetele 3-5-1. Peste acest bas ostinato se suprapune o succesiune de secunde cromatice alternativ cu câteva intervale disonante, precum cvarta mărită și septima. În acest fel se conturează un țesut intens cromatizat cu o determinare modal-tonală mai puțin conturată. Mișcarea „aerisită” de pauze în mâna dreaptă, precum și utilizarea staccato-ului accentuează caracterul de scherzo, glumă.

Patru măsuri urmează ca o secțiune de mijloc și se axează pe mișcarea în cadrul unui tetracord cromatic „dus-întors” încheiată de un salt pe octavă. În repriză are loc o reluare dinamizată a muzicii de la începutul piesei. Figura din bas evoluează atât intervalic cât și ritmic, venind cu varianta trei optimi, două șaisprezecimi. În mâna dreaptă se întrevăd câteva intonații preluate din secțiunea de mijloc, ne referim la mișcarea pe tetracordul cromatic descendent de la sunetul *si*, încheiat cu saltul *la-bemol – re* (cvarta mărită), iar în măsura ulterioară aceeași mișcare cromatică se încheie cu saltul descendent *la-bemol – mi* de cvartă micșorată. Ultimele opt măsuri se grefează pe o figură de bas ostinato (o variantă a figurii inițiale), iar succesiunile de secunde în mâna dreaptă sunt urmate de succesiuni de cvartă mărită.

A doua secțiune a *Bagatelei* începe cu o schimbare de armură – patru bemoli, anunțând tonalitatea fa minor. Această secțiune aduce și o nouă nuanță dinamică (*forte*), o mișcare ritmică mai temperată (în pătrimi). Este importantă executarea unui staccato mai greoi, „impozant”, având în vedere că valorile ritmice sunt mai lungi.

Bagatela nr.2 reprezintă o compoziție complexă, ce debutează cu o introducere în tonalitatea fa minor, preluând sub aspect tonal discursul din *Bagatela* nr.1. Cele două măsuri introductive conțin două elemente constructive utilizate de autor pe parcursul piesei: figuri cromatice în șaisprezecimi pe unison la două octave și acorduri în staccato, ce reprezintă o formulă de cadență în tonalitatea fa minor.

Materialul muzical se dezvoltă strofic. Perioada întâia (*Andante*, în tonalitatea Fa major) are un caracter liric, având la bază o melodie de sorginte folclorică, cântată în *piano*. Urmează un material tematic, în care este utilizat și dezvoltat elementul cromatic la unison din introducere, realizând un discurs de virtuozitate *Con moto*, un fel de perpetuum mobile, în care este foarte important să se utilizeze accentele la fiecare dintre figurile de patru șaisprezecimi. Perioada se încheie cu turația de cadență din introducere.

Revenirea melodiei lirice are loc modificat, deci autorul folosește „colorarea” modală a materialului, omogenizând în acest fel discursul piesei, care continuă în tonalitatea fa minor cu materialul *Con moto*, dar cromatic. Urmează câteva rânduri de încheiere în caracter liber, de cadență (*Largamente*), cu o structură agogică mai complexă (după *Largamente* urmează *ritenuto* și apoi *Andante*). Piesa se încheie cu câteva măsuri, în care revine melodia lirică folclorică în nuanța de *pianissimo*, ca o reminiscentă și un lung acord arpeggiato pe trisonul Mi major.

Concluzionând, am putea spune că această piesă oferă interpretului o largă gamă de tehnici, începând cu cantilenă, mișcarea de virtuozitate pe pasaje cromatice în unison la ambele mâini, tehnica de staccato, elemente de dezvoltare agogică, cu implicarea momentelor fanteziste de cadență.

Bagatela nr.3 este concepută ca o piesă rapidă și debutează în tonalitatea Mi-bemol major pe o măsură de 5/8. Opt măsuri reprezintă o succesiune armonică pe trisonurile treptelor principale, urmată de septacordul dominantei duble și modulație spre Si-bemol major, care încheie segmentul

introdactiv. Am remarca două elemente importante din punct de vedere interpretativ: alternarea metro-ritmica a măsurilor de 5/8, 6/8, 2/8, 3/8 și tușeul de staccato, care trebuie executat cu precizie și corect în ambele mâini.

Piesa este realizată în forma tripartită complexă. Perioada a doua a primei secțiunii impune nuanța dinamică *piano* și se caracterizează prin alternanța motivelor cu tușeul legato și staccato, încheindu-se cu un *ritenuto* și *fermato*. Această cezură aduce un nou caracter al secțiunii de mijloc, instalată într-un tempo mai temperat *meno mosso*, într-un discurs diatonic și liric, tonalitatea majoră. În acest fel are loc crearea unei stări contrastante cu stările impuse de muzica din secțiunea A. Tușeul legato se asociază aici cu o articulare mărunță, pe fiecare trei timpi, fapt ce creează necesitatea de a ridica mâinile după fiecare măsură și utilizarea unei pedalizări adecvate scurte, imediat după ce este luată ultima optime din măsură.

Secțiunea de mijloc din punct de vedere al formei este o perioadă din două propoziții, în care se impune și principiul variațional. Propoziția a doua este o variantă mai dinamică a propoziției întâi, motivele din mâna dreaptă sunt supuse divizării ritmice, evoluând prin completarea cu șaisprezecimi. Repriza (*Tempo I*) aduce materialul din prima secțiune în tonalitate nouă – Mi major – introdusă prin contrapunere (Sol major – Mi major). Această modificare tonală (urcarea țesutului muzical cu o secundă mică mai sus) creează un element de luminozitate, de tensionare a discursului, dar și noi probleme pentru pianist, deoarece impune studierea aceluiași material muzical dar pe alte clape. Bagatela se încheie cu o modulație subită prin succesiunea eliptică a câtorva septacorduri – în tonalitatea Sol major, nuanța de *forte*.

Bagatela nr.4 este o piesă cu conținut lirico-cantabil, scrisă în tonalitatea Re major. Scriitura este tradițională, bazată pe principiul omofon-armonic. Din punct de vedere al tehnicii pianistice este cea mai puțin problematică din tot ciclul, aducând un ritm de vals (măsura $\frac{3}{4}$), un acompaniament omogen în mâna stângă pe toți timpii din măsură. Am remarca aici că al treilea timp din măsură este prelungit ca valoare, fiind o pătrime, fapt ce impune o pedalizare adecvată, cu „mișcarea” pedalei imediat după ce este „luată” pătrimea.

Piesa este scrisă în forma tripartită complexă. Secțiunea de mijloc accentuează partea valsat-cantabilă. Acompaniamentul evoluează în figurații line grupate câte două sunete. În mâna dreaptă are loc dublarea melodiei în intervale largi de decimă, octavă, nonă, astfel evidențiindu-se expresivitatea cantilenei. Pentru a obține o melodie lină și „netedă” pianistul utilizează pedala pentru a „lega” sunetele între ele.

Repriza reia materialul muzical din prima secțiune mici schimbări. Unele modificări se produc în ultimele măsuri, ce încheie piesa pe un ton de „stingere”, în *piano* și pe *ritenuto*, pe un lung sunet *re* (tonica), dublat în octave extremale ale registrului pianului (octava mare și octava a treia).

Bagatela nr.5 aduce un caracter inedit printr-o formulă ritmică pregnantă în măsura de 10/8, ce începe pe structuri armonice de cvintă, peste care se suprapun îmbinări de secunde. În acest fel se alcătuiesc sonorități complexe disonante, o acumulare sonoră ce creează un efect al mișcării în spațiu. Ritmul ostinato poate sugera formulele folclorice de dans, caracteristic fiind pauza pe bătaia a șasea și accentul pe bătaia a șaptea a măsurii de 10 timpi.

O scurtă distanțare de la ritmica pregnantă are loc în trei măsuri *a tempo* cântate la unison la ambele mâni – o succesiune de intervale cromatice, ca apoi să revină treptat o ritmică capricioasă, accentele pe timpii slabi. În secțiunea a doua *Con espressione* se conturează o melodie în mâna stângă, acompaniată de formațiuni acordice disonante. Melodia este evidențiată prin valori mai lungi (pătrimi, doimi) și accente pe fiecare sunet. Piesa se încheie cu o secțiune în tempo *Largo*, pe *fortissimo*, amintind prin acordurile masive de imitația dangătului clopotelor.

Concluzionând, am putea afirma că pentru compozitorul Nicolae Ciolac genul de bagatelă reprezintă un gen miniatural aforistic, în care prevalează intonațiile „lejere”, legate de semantica scherzoului, a burlescăi. De aici utilizarea tușeului de staccato în majoritatea pieselor, utilizarea ritmurilor pregnante sau de dans, tehnicii repetitive, accentelor pe timpii slabi, evitarea legato-ului „lung” și axa-

rea pe articularea motivelor scurte. Aceste piese ne demonstrează că interesul pentru miniatură ca gen și formă caracterizează creația instrumentală a lui Nicolae Ciolac, precum și muzica sa vocal-corală.

Bagatelele analizate reprezintă un grup inedit de piese pentru componistica moldovenească, având la bază o logică caracteristică pentru genul miniatural, o scriitură laconică, aforistică. Ele pot fi recomandate pentru a fi incluse în repertoriul didactic potrivit elevilor din Liceele și Școlile de Muzică din clasele primare la specialitatea pian special, sau pentru utilizarea la disciplina „pian general” la liceele de muzică sau instituțiile de învățământ muzical superior.

Referințe bibliografice

1. BUGHICI D. *Dicționar de forme și genuri muzicale*. București: Ed. Muzicală, 1978.
2. SANDU-DEDIU V. *Ludwig van Beethoven*. București: Ed. Muzicală, 2000.